

حسن بن ابوعقیل عمانی

کنیه اش ابوعلی بود، از اهالی عمان. از قرائنی که درباره زندگی او نقل شده به دست می‌آید که در اوایل غیبت کبری از دنیا رفته و هم عصر شیخ کلینی و علی بن بابویه بوده است.

در کتاب‌های رجال و تذکره، ثقه و جلیل‌القدر دانسته شده، ولی توضیح چندانی درباره زندگانی او نیامده است.

گویا برخی به سبب بزرگی شان در تاریخ فراموش شده‌اند. آن قدر در زمان خودشان مشهور و شناخته شده بوده‌اند که معاصرانشان تصور نمی‌کردند، زمانی بیاید که کسی از زندگی آنان بی‌خبر باشد؛ به همین دلیل از ثبت و ضبط زندگی آنان غفلت کرده‌اند. گاهی هم ثبت و ضبط کرده‌اند، ولی در پستی و بلندی روزگار از دست رفته است. حسن بن ابی‌عقیل یکی از این بزرگان است که از لایه لای کلمات کوتاه عالمان برجسته شیعه می‌توان به عظمت شأن او پی برد. از کتاب‌های فقهی علمایی مانند علامه حلی می‌توان دریافت که اقوالش مورد توجه بزرگان فقه بوده است. بسیاری از آنها به نقل اقوال ابن ابی‌عقیل در کتاب‌هایشان پرداخته‌اند و درباره آن سخن گفته‌اند. این امر جایگاه علمی او را در بین عالمان شیعه نشان می‌دهد.

اگر نگاهی به سیر تاریخی علم فقه بیندازیم، می‌بینیم که ابن ابی‌عقیل از اولین کسانی است که فقه را به سمت روش اجتهادی و استنباطی برده است. روش بزرگان پیش از این، بیشتر در حد نقل روایت بود؛ آنان چندان بران نبودند که از کتاب و سنت، کلیات را به دست آورند و جزئیات و فروع را از دل آن کلیات بیرون بکشند. ابن ابی‌عقیل در تغییر این روش پیش‌گام شد؛ روشی که سال‌ها بعد با تألیفات شیخ طوسی، قوام بیشتری یافت و کم‌کم در بین علمای شیعه جا افتاد و پس از مدتی، حوزه‌های فقه شیعه بر اساس همان روش به فهم دین پرداختند.

از آنچه نجاشی در کتاب خود نقل می‌کند دانسته می‌شود که ابن ابی‌عقیل در بین عالمانی که در زمان‌های نزدیک به او می‌زیسته‌اند جایگاهی ممتاز داشته است. او می‌گوید که استادش، شیخ مفید، بسیار این مرد را ستایش می‌کرد.

جعفر بن محمد قولویه، عالم و راوی بزرگ قرن چهارم و استاد شیخ مفید، اجازه ابن ابی‌عقیل به خودش را درباره نقل کتاب‌هایش نقل می‌کند. کتاب‌هایی

که در موضوعات گوناگون فقهی و کلامی نوشته شده بود و اکنون مطلب چندانی از آنها به دست ما نرسیده است.

نام کتاب مشهور فقهی او «التمسک بحبل آل الرسول» بوده است. نقل است که خراسانی‌ها وقتی به حج مشرف می‌شدند در پی این کتاب می‌گشتند و نسخه‌های آن را خریداری می‌کردند.

اینها مطالبی است که در کتاب‌ها از او ذکر شده؛ اما چندان زیاد نیستند، ولی برای اینکه بدانیم ابن‌ابی‌عقیل از بزرگان و افتخارات شیعه است، کافی است. آیت‌الله خوئی رحمته‌الله می‌گوید: «آوازه جلالت این مرد و عظمت علمی و عملی او در بین فقهای نامدار، ما را از طولانی کردن کلام و ذکر جملات بزرگان، بی‌نیاز کرد».